

توصیف وابسته‌ها در ساختار نحوی زبان فارسی

نویسندگان:

دکتر عبدالحسین خاوری

دکتر سید محمد آیتا

پاییز ۱۳۹۷

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

پیشگفتار

فصل اول: مبانی نظری پژوهش

۳	۱- مقدمه
۸	۲-۱. معرفی نظریه حسیت و وابستگی و مفاهیم آن
۱۴	۳-۱. ظرفیت
۲۰	۴-۱. ساخت‌های یادگیرنده
۲۱	۵-۱. کاربرد نظریه حسیت و وابستگی
۲۵	۶-۱. انواع متمم
۲۶	۱-۶-۱. انواع متمم اجباری
۲۶	۱-۱-۶-۱. متمم فعل
۲۷	۲-۱-۶-۱. متمم شبه‌جمله
۲۷	۳-۱-۶-۱. متمم صفت برتر
۲۷	۴-۱-۶-۱. متمم اسم
۲۸	۲-۶-۱. متمم اختیاری (متمم قیدی)

فصل دوم: وابسته‌های فعل

۲۱	۱-۲. وابسته‌های فعل
۲۳	۱-۱-۲. متمم‌های فعل
۴۲	۲-۱-۲. قید جمله (افزوده عام)
۴۳	۳-۱-۲. قید فعل (افزوده خاص)
۴۹	۲-۲. تفاوت قید فعل با قید جمله
۵۴	۳-۲. تفاوت متمم‌های اختیاری از قیده‌های فعل و قیده‌های جمله

فصل سوم: وابسته‌های گروه وصفی

۶۳	۱-۳. گروه وصفی
۶۴	۲-۳. متمم‌های صفت
۶۵	۲-۳. نقش‌های گروه وصفی
۶۵	۱-۳-۱. نقش وصفی
۶۵	۱-۳-۱. نقش وصفی در گروه اسمی
۶۶	۱-۳-۲. نقش صفت در گروه وصفی
۶۷	۲-۳-۲. اسناد
۶۹	۳-۳-۳. نقش قید
۶۹	۴-۳. وابسته‌های صفت
۷۰	۱-۴-۳. افزوده‌های صفت
۷۱	۱-۴-۳. قید صفت (افزوده عالی)
۷۲	۲-۴-۳. صفت صفت (افزوده خاص)
۸۵	۵-۳. صفات عالی و تفضیلی
۸۷	۶-۳. افزوده‌های صفت تفضیلی و عالی

- فصل چهارم: وابسته‌های گروه اسمی

۹۳	۱-۴. گروه اسمی
۹۴	۲-۴. وابسته‌های اسم
۹۷	۱-۲-۴. متمم‌های اسم
۱۰۱	۲-۲-۴. افزوده‌های اسم
۱۰۱	۳-۲-۴. افزوده‌های عام
۱۰۴	۱-۳-۲-۴. شاخص
۱۰۵	۲-۳-۲-۴. ممیز
۱۰۷	۳-۳-۲-۴. اعداد و صفات عالی
۱۱۰	۴-۳-۲-۴. صفات اشاره / مبهم / پرسشی / تعجبی
۱۱۲	۵-۳-۲-۴. کمیت‌نما

۱۱۲	۴-۲-۳-۶. بند وابسته
۱۱۴	۴-۲-۴. افزوده خاص
۱۱۵	۴-۲-۴-۱. افزوده صفتی
۱۱۹	۴-۲-۴-۲. افزوده اضافی
۱۱۹	۴-۲-۴-۱. طبقه ضمائر
۱۲۱	۴-۲-۴-۲-۲. اسم (گروه اسمی)
۱۲۳	۴-۲-۴-۳. افزوده بدلی
۱۲۴	۴-۲-۴-۴. افزوده گروه حرف اضافه‌ای
۱۳۷	- واژه‌نامه فارسی - انگلیسی
۱۴۳	- منابع

پیشگفتار

حدود نیم قرن از مطالعات و فعالیت های زبان شناسی در ایران می گذرد، اما در حوزه دستور زبان فارسی معدود کتاب هایی براساس یک نظریه خاص زبان شناسی نوشته شده اند و بیشتر کتاب های دستور زبان که استادان ادبیات تألیف کرده اند، مبتنی بر همان دیدگاه های سنتی و فاقد نظریه زبانی است. بسیاری از دستورها و زبان شناسان عیب بزرگ دستورهای سنتی را فقدان نظریه زبانی دانسته اند. در پژوهش های سنتی، نویسنده پیرو هیچ نظریه خاصی نیست و همواره امر را همان گونه که گاهی جنبه های مختلف زبان از جمله ساختار و معنا در دسترس آید و باعث نوعی بی نظمی و پراکندگی در روش تحلیل مطالب شود.

در دهه های اخیر برخی از زبان شناسان به نگارش کتاب های دستور زبان براساس نظریه های زبان شناسی مبادرت کرده اند. مانند کتاب هایی که برپایه نظریه ساختاری نگارش یافته اند و تحت عنوان کلی ساختار زبان فارسی به جامعه ادبیات و زبان شناسی عرضه شده اند. از مهم ترین این آثار می توان به توصیف ساختمان دستوری زبان فارسی از محمدرضا باطنی (۱۳۸۷)، ساخت زبان فارسی از خسرو غلامعلی زاده (۱۳۸۶)، ساخت

زبان فارسی از جلال رحیمیان (۱۳۸۹) و... نام برد. برخی از کتاب‌های دستور زبان نیز بر بنیاد نظریه گشتاری نوشته شده‌اند که مهم‌ترین آن‌ها اثر ارزشمند مهدی مشکوة‌الدینی (۱۳۷۹) با عنوان دستور زبان فارسی بر پایه نظریه گشتاری به‌شمار می‌رود.

یکی از نظریه‌های زبان‌شناسی نوین که حدود یک دهه از عمر در ایران می‌گذرد، نظریه وابستگی است. این نظریه را که ریشه فرانسوی دارد، برعکس نسبت به امید طیب‌زاده به جامعه زبان‌شناسی کشور معرفی کرده و بهتر و بیشتر از هر کسی در این باره به تحقیق و پژوهش پرداخته است. ایشان علاوه بر نگارش کتاب ظرفیت فعل و ساخت‌های بنیادین جمله در فارسی امروز، مقالات متعددی نیز در این زمینه نوشته و پایان‌نامه‌های فراوانی را نیز هدایت و راهنمایی کرده است.

به دلیل نوپا بودن این نظریه در جامعه زبان‌شناس ایران، هنوز ناگفته‌ها و زوایای پنهانی درباره آن باقی مانده است که به روش‌شناسانده شود. نگارندگان کتاب حاضر با هدف شناساندن بهتر و دقیق‌تر این نظریه به مخاطبان و شیفتگان مباحث دستور زبان و زبان‌شناسی، در این پژوهش پیرو نظریه وابستگی هستند و اساس تحلیل‌های خود را بر این نظریه نهاده‌اند.

در این جا لازم است به مرور مختصر فصول چهارگانه کتاب پیش‌رو پردازیم. هدف از این مرور این است که خواننده پیش‌تر از خواندن فصل‌های مختلف، تصویری کلی از ساختار و مجموعه این پژوهش داشته باشد و خوانش وی سهل‌تر و آگاهانه‌تر شود. به علاوه، ذکر مختصر محتوای بخش‌های مختلف کتاب باعث می‌شود تا ربط فصل‌های مختلف با یکدیگر آشکار شود و ارجاعات متقابلی میان آن‌ها برقرار گردد.

این کتاب در چهار فصل تنظیم شده است. در فصل نخست که مبانی نظری پژوهش نام دارد به کلیاتی از جمله معرفی نظریه وابستگی و توضیح و تعریف اصطلاحات، معادلات مربوط به آن پرداخته‌ایم. فصل دوم را به معرفی وابسته‌های فعل از جمله متغیرها، قیدها و افزوده‌ها اختصاص داده‌ایم. در فصل سوم به معرفی و تحلیل وابسته‌های صفت مبادرت کرده‌ایم و در فصل چهارم درباره اسم و وابسته‌های آن سخن گفته‌ایم. در پایان کتاب نیز معادل لاتین بسیاری از اصطلاحات که کار رفته در قالب واژه‌نامه فارسی-انگلیسی ارائه شده است.

امیدواریم که این پژوهش، در مسیر تازه کردن فضای تحقیقات و پژوهش‌های دانشگاهی، افق جدیدی را پیش روی پژوهشگران قرار دهد و دانشجویان و پژوهشگران علاقه‌مند به مباحث دستور زبان را که بکنواختی موضوعات این حوزه برایشان ملال‌آور شده است، به گشت و

گذار در فضاهای جدید پژوهشی دعوت کند. در پایان از خوانندگان گرامی، استادان و پژوهشگران خواستاریم که کاستی‌های این کتاب را به دیده اغماض بنگرند و با نظرات عالمانه خود ما را در رفع آن‌ها یاری دهند.

عبدالرضا نادریفر - سید محمد آرتا

مهرماه ۱۳۹۷